

Esztergom mai városképi és művelődési arculatát döntően befolyásolta a csekély megszakítással 140 évig tartó török uralom, valamint ennek következményei. Az érseki udvar a székesegyházi káptalannal együtt 1543-ban elhagyta a várat és Nagyszombatban illetve Pozsonyban működött tovább. A városnak és az érsekségnek 1683 után újból fel kellett építeni a szabad királyi várost és az ország egyházi központját. A középkorból sértetlenül csak a település kettős tulajdonosi jogállása maradt fenn; a világi földesúr (a város) és az egyházi fennhatóság alatt volt területek 1683 után ténylegesen is visszakerültek középkori tulajdonosaik birtokába.

Az újjáépítés folyamatában nem volt jelentéktelen, hogy a vár, a város mit tudott megőrizni, átmenteni a középkori Esztergomból. Minket ebből a folyamatból az érdekel, hogy a mai Esztergom történeti értékekkel rendelkező tudományos könyvtárai meg tudták-őrizni a középkori Esztergom könyvvelékeit.

Esztergomban jelenleg a következő történeti értékekkel rendelkező könyvtárak vannak: A Főszékesegyházi Könyvtár, Esztergomban kedvelt nevén a Bibliothéka, Simor János prímás (1867–1891) könyvtára, az esztergomi egyházmegye papnevelő intézetének könyvtára, az ún. szeminárium könyvtár, valamint a ferences rendház könyvtára és a Városi Könyvtár.

Ezek a könyvtárak mai formájukban, állományösszetételükkel mind 1683 után jöttek létre. Esztergom gazdasági és kulturális fejlődésének kibontakozását késleltette, hogy a vár és környékének birtokosa, az érsek és a káptalan visszaköltözése több mint száz éven át húzódott. Ennek oka az volt, hogy az érsekek jól berendezkedtek Pozsonyban, a káptalan pedig Nagyszombatban. Esztergomban hiányoztak az életfeltételek. Az újjáépítés nehézségei miatt az érsek csak 1820-ban költözött vissza és ezután követte őt a káptalan.¹ Ekkor indultak meg a várban, a vár alatti érseki városban azok az építkezések, amelyek még ma is meghatározzák az esztergomi Víziváros hangulatát. Az 1820-as évek Esztergomának gazdasági, közigazgatási, művelődési viszonyairól egykorú forrásból, Helischer József városi tanácsos (1779–1844) kéziratban levő városleírásából tájékozódhatunk. Az oktatás magasabb színvonalát a gimnázium képviselte, amelyben a bencés rend tagjai tanítottak.² Az egykori számos szerzetesrend közül csak a ferencesek települtek vissza a török kiűzése után. A múlt század elején a rendháznak rendi főiskolája volt.³ A ferences rendház mai könyvtárának történeti anyaga 1950 után jött létre a különböző ferences rendházakból összegyűjtött kódexekből és régi nyomtatványokból.⁴ Az 1820-as években Esztergomban még csak az ún. érseki könyvtár működött, amelyet Rudnay Sándor prímás 1821-ben szállítottatott vissza Pozsonyból és a volt ferences templomban (ma szeminárium) helyezte el.⁵ Ezt a könyvtárat az esztergomi érsekek Pozsonyban létesítették a 18. században, a barokk kor ízlésének megfelelő formában és állományösszetétellel.⁶ Ebben a könyvtárban kalauzolta Kazinczy Ferencet 1831-ben Rummy Károly.⁷ Rudnay prímás megkezdte a szeminárium visszatelepítését is Nagyszombatból, azonban csak 1865-ben fejeződött be a teljes átköltöztetés.⁸ A szeminárium könyvtára elsősorban a II. József alatt feloszlott kolostorok könyvállományából, valamint az érsekek és kanonokok könyvajándékaiból gyarapodott.⁹

A múlt században Esztergomban két kiemelkedő magángyűjtő gyarapította a várost könyvtárakkal. A Városi Könyvtár őrzi a már említett Helischer József által vásárolt könyv- és kéziratgyűjteményt, amelyet végrendeletileg a városra hagyott (1844) és 3000 Ft-ot ha-

gyományozott a gyarapítására.¹⁰ Simor János 1876-ban közkönyvtárrá nyilvánította magán-könyvtárát és a mai primási palota felépítése után, 1882-ben korszerű könyvtári berendezéssel látta el a nevét viselő könyvgyűjteményt.¹¹ Helischer József és Simor János hazai és külföldi gyűjteményekből, antikváriumokból, az akkori könyvkereskedelemben megszerezhető kódexekkel, kéziratokkal, könyvekkel gyarapította könyvtárát,¹² így ezek a kötetek a fent említett érseki, szemináriumi és ferences könyvtár kódexeihez, könyveihez hasonlóan *nem a középkori Esztergom könyvkultúrájának emlékei*.

A történeti anyaggal rendelkező könyvtárak közül egyedül a Főszékesegyházi Könyvtár eredete nyúlik vissza a középkorba. A Szt. Adalbert székesegyház jellegénél fogva gazdagabb volt liturgikus könyvekben mint egy egyszerű templom. A székesegyház mellett iskola működött. Az oktatás tartalmának fokozatos bővülésével gyarapodott a tanulmányokhoz szükséges könyvanyag is. Az esztergomi káptalan hiteleshelyi tevékenységet is folytatott. Ehhez a hazai jog ismerete elengedhetetlen feltétel volt. Az egyházi bíráskodáshoz a kánonjogban való jártasság volt szükséges. E két tevékenységet a formuláskönyvek, a dekretálisok gyűjteményei segítették, amelyek a hazai jogi szakirodalom történetének is fontos emlékei. A fenti funkciók ellátásához szükséges könyvek alkották az esztergomi egyháznak, mint intézménynek a könyvtárát. Mivel a feladatokat nagy általánosságban a főszékesegyházi káptalan tagjai látták el, a köztudatban a káptalani könyvtár elnevezés rögzült. A Főszékesegyházi Könyvtár mai állományösszetételével 1855-től létezik. Ekkorra készült el a mai könyvtárárpület. 1853-ban szállították át Nagyszombatból az ún. érseki-káptalani könyvtárát, azaz a 16–17. századi érsekek és a székesegyház könyvtárát. 1855-ben ezt a könyvtárát egyesítették az 1821-ben Pozsonyból idehozott érseki könyvtárral és ekkor kapta – eredeti rendeltetésének megfelelően – a Főszékesegyházi Könyvtár nevet.¹³

Minket ebből az állományból a középkori Esztergom könyvkultúrája érdekel. A könyvtár kódexeinek a proveniencia illetve possessor vizsgálatát azért végeztük el, hogy kétséget kizáróan megállapíthassuk, melyek azok a kódexek, amelyek Esztergomban íródtak, illetve melyek voltak esztergomi tulajdonban a középkorban.¹⁴ *Az esztergomi egyház középkori könyvtárának állományába tehát csak az 1543 előtti esztergomi eredetű és használatú kódexek, nyomtatványok tartoznak.* A Főszékesegyházi Könyvtár állományában kétséget kizáróan két kötet felel meg a fenti kritériumoknak. A Ms II. 3. jelzetű, Perugiai Bernát kódexe néven idézett 12. századi kódexet a rajta levő közel egykorú beírás szerint Bernát ajánlódokozta Szt. Adalbertnek, azaz a székesegyháznak. A másik Nyás Dömötör formuláriuma, amely az 1511–1521 között esztergomi szentszéki döntéseket tartalmazza. (Ms II. 507.)¹⁵

A következőkben egy látszólagos kitérőt szeretnék tenni a fentebb nagyon tömören megfogalmazottak indokolására. A magyarországi szakirodalomban a kódexeket általában felfedezőjükről, őrzési helyükről vagy egyik tulajdonosukról nevezték el. Ez számos esetben komoly tudományos félreértések alapja, amennyiben ebből indulnak ki a kódex származása, azaz provenienciájának meghatározásában.

Gyulafehérvárott őrzik a Beneéthy formuláskönyvet. (Batthyaneum R I 152.) Beneéthy Mátyás az esztergomi szentszék jegyzője volt Tommaso Amadei és Nyás Dömötör vikáriussága idején (1504–1512). Az érsekkel együtt a szentszék is a török ostrom elől Pozsonyba menekült és így a pozsonyi káptalannál maradt az esztergomi szentszék jegyzőkönyve. A pozsonyi káptalantól szerezte meg Batthyány Ignác és vele együtt került a kötet Gyulafehérvárra. Nem indokolt tehát Július Sopko véleménye, hogy a Beneéthy formuláskönyv a mai Szlovákia területéről származik, mivel Beneéthy Mátyás a Csallóközben született.¹⁶ Az ő formuláskönyvének ugyanis egyenes folytatása a már említett Nyás féle formularium. Mindkét esetben az esztergomi származás és használat kétségtelen. A kézirat tulajdonosai, azaz pos-

sessorai már nem meghatározók a formulárium középkori használatában, csak a későbbi sorsának rekonstruálásában játszanak szerepet.

Jordánszky Elek esztergomi kanonok 1820-ban kapta Fába Mátyástól a róla elnevezett magyar nyelvű bibliafordítást. Halála után (1840) került a kódex a Főszékesegyházi Könyvtárba. A kódex eredete még nem tisztázott, possessorait csak a 18. századtól ismerjük. A nagyszombati klarisszák tulajdonában volt a kolostorok felosztásakor.¹⁷ Tehát ez a kódex nem tartozik bele a középkori Esztergom könyvkultúrájába.

A kódexek eredete, származása és használata, eredeti tulajdonosa nem mindig dönthető el kétséget kizáróan. Különösen akkor, ha erre semmiféle támpontot nem nyújt a kódex szövege és nem rendelkezünk adatokkal a későbbi tulajdonosokra, használókra sem. Abban az esetben, ha díszített vagy hangjelzéssel ellátott kódexről van szó, nagy segítséget jelent a kódexek képzőművészeti, zenei vizsgálata. Ha ezek eredményei összhangban vannak a szövegvizsgálati és könyvtártörténeti kutatások megállapításaival, közelebb juthatunk a kódex származási helyének, esetleges használatának a meghatározásához. Pl. a Bakócz graduale keletkezési körülményei máig sem tisztázottak. A kódex Oláh Miklós érsek magántulajdonában volt, aki 1555-ben ajándékozta az esztergomi egyháznak, már Nagyszombatban. Tartalma és dallamvariánsai alapján Szendrei Janka az esztergomi rítus képviselőjének tartja és véleménye szerint az esztergomi egyház használatára tervezték. Az esztergomi használatot azzal indokolja, hogy az érsek és a káptalan jogilag különálló, tehát a graduale Bakócz halála után az esztergomi érsekek tulajdonában maradt és a hivatalos ajándékozás így nem zárja ki a folyamatos esztergomi használatot.¹⁸

Esztergomban a középkorban azonban nemcsak a székesegyház rendelkezett könyvgyűjteménnyel. Külön könyvtára volt egy speciális magyar oktatási intézménynek, a Collegium Christinek.¹⁹ A kollégium a szegény sorsú tanulók külföldi tanulmányait tette lehetővé, jogilag a káptalanhoz tartozott, anyagilag független volt tőle. A meglévő kódexek alapján és utalásokból is tudomásunk van arról, hogy az esztergomi társaskáptalanoknak, Esztergom város egyházainak, plébániáinak, egyházi és világi személyeknek a birtokában is voltak kódexek és bizonyosra vehetők a szerzetesrendek könyvgyűjteményei is.²⁰ Itt csak példák említésére van lehetőség. Vitéz János közismert magánkönyvtárán kívül ismeretesek Bakócz Tamás könyvei is.²¹ A Szt. Miklós templom plébánosának, Szegedi Lukácsnak Johannes Burgo egyik műve, a Pupilla oculi 1522-es kiadása, Esztergom város jegyzőjének, Sápi Istvánnak egy nyomtatott kánonjogi gyűjtemény volt a birtokában, melynek kötése is Esztergomhoz kapcsolható.²²

A fennmaradt kódexek tartalmi elemzéséből, a város polgárainak, a káptalan tagjainak iskolázottságából²³ a könyvtulajdonosok foglalkozásából a középkorvégi Esztergom műveltségi színvonalára lehet következtetni. Ebben az ismertetésben csak utalni tudunk arra, hogy az így nyert kép összhangban van Mályusz Elemérnek a középkori világi értelmiség műveltségére vonatkozó megállapításaival: „... Az értelmiség műveltsége ekkor még egyházi jellegű ... ekkor még valóban az egyházi társadalom járt elől, a világi intellektuális réteg pedig csak követte.”²⁴

Esztergomban jelenleg ezt a műveltséget hordozó könyv- és könyvtári kultúrának néhány hírmondóját találjuk csak. Hová lettek a középkori Esztergom könyvei?

A külföldi könyvtárakban végzett kutatások már a múlt században ismertté tették Esztergomból elkerült kódexeket.²⁵ A középkori Esztergom könyvtártörténetéhez összefüggő új forrásanyagot Csapodi Csaba kutatási tártak fel. A Budáról 1686-ban Bécsbe szállított kódexek és nyomtatványok 10%-a esztergomi vonatkozású.²⁶ A középkori esztergomi könyvtári kultúra jelenleg ismert emlékei többek között Bécsben, Salzburgban, Pozsonyban találhatóak.²⁷ A külföldi könyvtárak magyar vonatkozású anyagának folyamatos számbavéte-

le reményre jogosít fel újabb 1543 előtti esztergomi eredetű vagy használatú kódexek, nyomtatványok felbukkanására. A jelenleg ismert kódexek, nyomtatványok tartalmi feldolgozásával pedig azt reméljük, hogy közelebb jutunk az esztergomi gyűjtemények szétszóródásának lehetséges okai és módja tisztázásához.

A középkori Esztergom anyagi és szellemi kultúráját csak rekonstruálni tudjuk. Egy esztergomi polgár visszaemlékezve az 1530-as évek Esztergomára, 18 épületet név szerint említett, ezek közül 10 egyházi volt. Elbeszéléséből kitűnik, hogy jól ismerte a székesegyház, a vár különböző részeit. Ismerősei közül névvel hivatkozott az érsekség gazdasági ügyintézőire és megemlítette Adorján deákot is. Vallomásában olvasható, hogy a városban a Szt. Péter templomban „egy nagytanultságú ember lakott.”²⁸ Ennek az Esztergomnak a gazdasági és szellemi kultúráját megsemmisítette, fejlődését megszakította a török fennhatóság. Egyháziak és polgárok, épületek, képzőművészeti alkotások, könyvek pusztultak el. Az életbenmaradtak a menthető értékekkel részben elmenekültek, részben török alattvalóként helyben maradtak. Számosan török fogságba estek, mint a fenti idézet vallomástevője.

A középkori Esztergom anyagi és szellemi kultúrájának sorsát érzékeltetni tudjuk a Temesvári Miklós személyéhez kapcsolódó emlékanyaggal. A Balassi Múzeum 1987. évi A középkori Esztergom és Székesfehérvár c. kiállításán látható volt Temesvári Miklós egyházjogi doktor, esztergomi vikárius, éneklőkönök, szentistváni prépost (1425–1457) oklevele, amelyben sírkövének feliratát fogalmazta meg. Ennek alapján tudták azonosítani az ásatásokkor előkerült és itt kiállított sírkőtöredéket.²⁹ Bécsben egy 15. századi kánonjogi kódexben fennmaradt egy levél, amelyet Péter váci püspök „Venerabili patri domino Nicolao decretorum Doctori, Cantori canonico et Vicario Strigoniensi” címmel látott el.³⁰

JEGYZETEK

1. KOLLÁNYI F.: Esztergomi kanonokok. 1100–1900. Esztergom, 1900. XXI–XXII.

2. [Helischer József]: *Statistico, historico-topographica descriptio Comitatus Strigoniensis synoptica adornata a quodam Historiophilo Municipi Strigoniensi*. Strigonii, mensibus Octobri, Novembri, et Decembri 1827. Rummy Károly György másolata. MTAK Kéziratár, Földrajz 4-r. 5. 80v, 84v–85r. Vö.: HEGEDŰS R.: Adalékok Esztergom művelődéstörténetéhez a múlt század harmincas éveiből. Esztergom évlapjai 1983/381., 388. 16., 18. jegyzet. A gimnáziumot Széchényi György érsek alapította 1687-ben és a jezsuiták vezették. A rend feloszlása után a ferencesek tanítottak, majd II. József idején világiak. A szerzetesrendek visszaállítása után kapták meg a gimnáziumot a bencések. Magyarország vármegyéi. Esztergom vármegye. Bp., é. n. 127. A város iskoláiról az 1830-as években uo. 119.

3. Helischer József i. m. 85r.

4. Nagy László szíves szóbeli közlése alapján.

5. Ocs[ovszky] F[erenc]: Az esztergomi főegyház könyvtára. Religio 1856. I. félv. 3. sz. 17.

6. A könyvtár történetét 1820-ig, az érsek Esztergomba való visszaköltözéséig dr. Kovách Zoltán (1930–1981) könyvtárigazgató 1964-ben írta meg. Összefoglalása a mai napig az egyetlen feldolgozása a könyvtár történetének. Az állományösszetétel történetét saját kutatásai alapján számos adattal bővítette. KOVÁCH Z.: Az esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár története a 11. sz. tól 1820-ig. Esztergom, 1964. Egyetemi szakdolgozat. 55–58.

7. Rummy Károlyt az érsek a presbyteriumban (papnevelő) a jogtörténet tanárának nevezte ki. L. Hegedűs Raymond i. m. 376–378., 380–382.

8. Magyarország vármegyéi i. m. 128.

9. Uo. 176.

10. SZINNYEI J.: Magyar írók élete és munkái 4. 658. (Heliser névalakban).

11. Esztergom, Primási Levéltár Simor Cat. C. fasc. 3/3 No 665., 764., 1537, 1650/1876.

12. Helischer Subich Ferenc királyi ügyigazgató 2538 kötetes könyvtárát, kézirat- és térképgyűjteményét szerezte meg. Szinnyei i. m. uo. Simor János könyvtárának katalógusa: SUJÁNSZKY A.: *Catalogus bibliothecae Johannis Cardinalis Simor secundum cognominem auctorum descriptus Strigonii*, 1877.

13. A könyvtárak egyesítését 1852. márc. 11-én határozták el. L. Ocsovszky i. m. 17–18.

14. KÖRMENDY K.: A Knauz-hagyaték kódextöredékei és az esztergomi egyház középkori könyvtárának sorsa. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának közleményei. Új sorozat 7. Bp., 1979. 24–26.

15. Perugiai Bernát kódexére Wehli Tünde nem fogadjuk el a kódex eredetire vonatkozó korábbi feltevéseket, amelyek megengedik az esetleges magyarországi eredetet. Szerinte a kódex a dél-német-bajor festészet 1160-as évekkal kezdődő, fejlődést nem képviselő terméke. Vö. WEHLI T.: Perugiai Bernát kódex és a Pray-kódex helye a középkori magyar könyvfestészetben. *Ars Hungarica* 3(1975) 198., 200. Az ajándékozást megörökítő mondat: „Hunc codicem dedit P[ern]

h[aj]rdus s[an]c[t]o Adalberto." Ugyanígy Szt. Adalbertnek illetve egyházának szól az adományozás ÖNB Cod. lat. 2295. L.: CSAPODI CS.: A budai királyi palotában 1686-ban talált kódexek és nyomtatott könyvek. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közleményei. Új sorozat 15. Bp., 1984. 49. tétel. Nyás Dömötör formuláriumára I. BÓNIS GY.: Olasz vikáriusok Magyarországon a reneszánsz korában és a Beneéthy formuláskönyv. Levéltári Közlemények 44-45 (1974)89-100.

16. SOPKO, J.: Stredoveké latinské kódexy slovenskej proveniencie v Maďarsku a v Rumunsku. Matica Slovenská, 1982. 336. tétel.

17. CSAPODI CS.: A Jordánszky kódex. Tanulmány a kódex facsimile kiadásához. Bp., 1984. 3.

18. Kódexek a középkori Magyarországon. Kiállítás az Országos Széchényi Könyvtárban. Bp., 1985. 186. tétel.

19. KÖRMENDY K.: Az esztergomi Collegium Christi és könyvtára a XIV-XVI. században. MKSze 99(1983) 1-20.

20. A Szt. István társaskáptalan könyveire I. KÖRMENDY K.: A Knauz hagyaték 20. A szentgyörgyemezei prépostság kikölcsozött könyveit nem adták vissza. Bakócz Tamás 1504. ápr. 18-án a kiközösítés terhe mellett kötelezi a kölcsozöket a könyvek visszaadására. Kollányi 124. Esztergomban két rendnek volt studium generale-ja, a ferenceseknek és az ágostonosoknak. Vö. MEZEY L.: Deák és Európa. Bp., 1979. 171., 285. Az egyházi intézményekre I. GYÖRGY GY.: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza II. Bp., 1987. 237-289. Ebben a szellemi környezetben íródott az ágostonos kolostorban Szt. István király verses históriája a 13. század végén. MEZEY i. m. 209. Tarnai Andor a Szt. István protomártír társaskáptalan egyik szláv nyelvet is ismerő tagját véli a Legende sanctorum regni Hungarie in Lombardia historia non continente 1511-es krakkói kiadása szerkesztőjének. TARNAI A.: „A magyar nyelvet írni kezdik.” Irodalmi gondolkodás a középkori Magyarországon. Bp. 1984. 80., 86.

21. CSAPODI CS.: Bakócz Tamás a humanista. ITK 87(1983) 59-66.

22. Lucas Segedinus plebanus Ecclesie Parochialis Beati Nicolai Strigoniensis possessor bejegyzés olvasható Johannes de Burgo: Pupilla oculi, Strassburg, 1522. nyomtatványban. Pozsony, Káptalani Könyvtár, (Bratislava, Kapitulná Kniznica) Theol. Mor. 39. Az adatot Csapodi Csabának köszönöm. „Liber Stephani de Saap, notarii Civitatis Strig” bejegyzése van az esztergomi Főszékesegyházi könyvtár Inc. II. 8. XV. kötetének. I. SZ. KORONAY É.: Magyar reneszánsz könyvkötések. Művészettörténeti füzetek 6. Bp., 1973. 156. tétel. A kötet kötése a Missale Strigoniense csoportba tartozik, 1500 körüli. Esztergomban könyvkötő létezésére I. IVÁNYI B.: Könyvek, könyvtárak, könyvnyomdák Magyarországon. 1331-1600. Az OSzK kiadványai 4. Bp., 1937. 21. tétel. A bazilika építéskor előkerült könyvtábla csat-képét közölte MATHES, J. N.: Veteris arcis Strigoniensis descriptio. Strigonii, 1827. 83. Tab. IX. Lit. C.

23. Esztergom városának polgárainak egyetemrejárásáról: KUBINYI A.: A középkori magyarországi városhálózat hierarchikus térbeli rendjének kérdé-

séhez. Településtudományi Közlemények 23. Bp. 1971. 58-78. A káptalan tagjainak iskolázottságáról. KÖRMENDY K.: Literátusok, magiszterek, doktorok az esztergomi káptalanban. In: Művelődéstörténeti tanulmányok a magyar középkorról. Bp., 1986. 176-202.

24. MÁLYUSZ E.: Egyházi társadalom a középkori Magyarországon. Bp., 1971. 376., 377.

25. KNAUZ N.: Kortan. Hazai történetünkhez alkalmazva. Bp., 1876. 117-129. Kéziratok anyaggyűjtése esztergomi kódexekkel kapcsolatban; MTAK Kézirattár Ms 4553/2-5. CSONTOSI J.: A müncheni könyvtár hazai vonatkozású kéziratjai. MKSze 1882. 202-240. Uő: Az esztergomi főegyházi könyvtár kéziratjai. Uo. 306-307. Uő: A bécsi udvari könyvtár hazai vonatkozású kéziratjai. MKSze 1884. 157-308.

26. CSAPODI CS.: A budai királyi palotában... 1., 4., 6., 8., 10., 12., 13., 14., 15., 17., 20., 21., 24., 27., 30., 32., 34., 44., 49., 55., 69. tétel. Ösnyomtatványok... 5-6., 12. tétel.

27. Salzburg, Universitätsbibliothek M II. 11. Pálóczy György breviáriuma. Kódexek a középkori Magyarországon 106. tétel. Salzburgba Beckensloer esztergomi érsek Esztergomból Salzburgba való távozásával kerültek kódexek. CSAPODI CS.: A középkori magyarországi könyvtárak története. In: Kódexek a középkori Magyarországon 25. Vö. CSAPODI-GÁRDONYI K.: Die Bibliothek des Johannes Vitěz. Bp., 1984. A Pozsonyban levő kötetekre I. 22. jegyzet valamint Pápóczi Imre könyve. KOTVAN, I.: Inkunábulj kapitulnej kniznice v Bratislave. Martin, 1959. 68. tétel. A székesegyház Szt. Jakab oltárának könyve. Uo. 32. tétel. Ez az összefoglalás az eddigi szakirodalom és a jelenleg is folyó kutatás alapján történt. Így a példák a kutatás lehetőségeit érzékeltetik és nem lépnek fel a teljesség igényével.

28. Poór Mihály esztergomi polgár 1539 körül Esztergom környékén török fogságba került. Szerencsés hazatérése után az ifjú Perényi Ferencnek adta ki magát. Perényi Gábor kérésére I. Ferdinán az egri káptalant megbízta a kihallgatással. Fűzér várában 1548. máj. 10-én tett vallomást az akkor magát már Poór Mihálynak nevező ál-Perényi Ferenc. Erről jelentést az egri káptalan 1550. jan. 9-én tett. L.: DÉTSHY M.: A hódoltság előtti Esztergom egy vallomás tükrében. Esztergom évkönyvei 1983/410-415., 417-419.

29. Vö: KOVÁCH Z.: Vitéz János emlékkiállítás Esztergomban. MKSze 89(1973) 223.

30. Wien, ÖNB Cod. lat. 4227. CSAPODI CS.: A budai királyi palotában... 32. tétel. A levél címettje csak Temesvári Miklós lehet, aki 1425-1457 között volt a káptalan tagja. A címzésben szereplő összes titulusként birtokosa volt. (Kollányi 90.) A levélíró Péter váci püspök Agmándi Péter. (Kollányi 94., CHOBOT F.: A váci egyházmegye történeti névtára. I. Az intézmények története. Vác, 1915. 31-32.) Említés történik még István szenttamási prépostról. 1443-tól van adat Botos István szenttamási prépostságáról. (Kollányi 94.) Botos István kancelláriai pályafutását ismerteti és értékeli BÓNIS GY.: A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon. Bp., 1971. 159-160. A levélnék 1450 előtt kellett íródnia, mivel Agmándi 1450-ben meghalt, Temesvári rangjai között nincs említve a Szt. István társaskáptalan prépostsága, amit szintén 1450-ben szerzett meg.

Kinga Körmendi: Mittelalterliche Büchersammlungen von Esztergom

Die Publikation über die mittelalterlichen Büchersammlungen von Esztergom ist die Zusammenfassung der bisherigen Literatur und der Ergebnisse der auch gegenwärtig laufenden Forschung. Sie behandelt anhand für charakteristisch gehaltener Beispiele die Möglichkeiten, Richtung und Resultate der Forschung. Im mittelalterlichen Esztergom besaßen vor allem die kirchlichen Institutionen (die Kathedrale die Stifte die Klöster und die Pfarren) Bibliotheken, deren Bestand liturgische Bücher, Lehrbücher, Handbücher des weltlichen und kirchlichen Rechts, die zur seelsorgerischen Tätigkeit notwendigen Predigtensammlungen und Bußbücher ausmachten. Die Büchersammlung von János Vitéz ist zwar unter den Privatbüchereien der Erzbischöfe die berühmteste, jedoch nicht die einzige gewesen. Bekannt sind noch weitere Kodizes und Inkunabeln, die sich in Privatbesitz geistlicher und weltlicher Personen befanden. Eines der bedeutendsten Denkmäler der mittelalterlichen Bildungsgeschichte von Ungarn stellen die vom Beginn des 15–16. Jahrhunderts überlieferten Bände der Bibliothek des Collegium Christi dar.

Die mittelalterliche materielle und geistige Kultur von Esztergom wurde unter der Türkenherrschaft zwischen 1543 und 1683 vernichtet. Diese Kultur kann – aufgrund der überlieferten Denkmäler – nur rekonstruiert werden. Laut bibliotheksgeschichtlicher Forschungen verfügt im heutigen Esztergom allein die Diözesanbibliothek über Bände, die zum Bücherbestand der mittelalterlichen Stadt gehörten.

Die Kodizes und Drucke der Bibliotheken und Bücherbesitzer des mittelalterlichen Esztergom wurden nach 1543 teils vernichtet, teils zerstreut. Die meisten davon sind in Wien zu finden, wohin der Großteil im Jahre 1686 von Buda kam. Mehrere Drucke befinden sich in Preßburg (Pozsony, Bratislava). Durch die umfassende inhaltliche und bibliotheksgeschichtliche Bearbeitung der Kodizes und Inkunabeln kann man nicht nur der Klärung des Problems der Zerstreung der mittelalterlichen Büchersammlungen von Esztergom näher kommen, sondern auch über die Kultur dieser Stadt im Mittelalter ein fester umrissenes Bild gewinnen.